

ИНДЕКС НА ГРАЖДАНСКО УЧАСТИЕ 2023г.

Резултати от четвърта вълна на национално представително
социологическо проучване

Изготвено за: Форум „Гражданско участие“

Четвъртата вълна на националното представително проучване „Индекс на гражданско участие“ е проведена в периода 12-20 април 2023 г.¹ Последните две години, изминали от предходната вълна на изследването (2021 г.), са белязани от нарастваща социално-политическа конфронтация и поредица както вътрешни, така и гео-политически кризи. Няколко тенденции доминират социалната среда, в която е осъществено настоящото проучване. Те оказват пряко влияние върху гражданската активност в този период:

- Безпрецедентната агресия на Русия срещу Украйна, продължаваща от февруари 2022 досега, която разтърси Европа и света, но и мобилизира страните от ЕС да наложат строги икономически санкции на Русия и да предоставят военна и хуманитарна помощ за Украйна. Тези действия, от своя страна, доведоха до редица икономически и политически последици, които оказаха сериозно влияние върху всички страни в ЕС, включително в България.
 - Войната допринесе за засилване на вече започналата от Ковид пандемията икономическа криза, с покачване на инфлацията и продължаващ ръст на цените на горивата и енергията, а с тях и на всички потребителски стоки. Прекъснатите доставки на суровини от Русия изправят Европа пред сериозни предизвикателства да обезпечи производственото и домакинско потребление. Тези предизвикателства неминуемо се отразяват и върху поведението на домакинствата, които още повече се капсулират и концентрират основните си усилия върху справянето с непосредствените финансови последици.
 - Паралелно с това, първоначалните месеци от войната в Украйна и предизвиканата от нея вълна от бежанци, породиха множество дарителски и доброволчески инициативи в цяла Европа, част от които бяха и активните граждани, доброволци, НПО и бизнеси в България. Тази активност обаче сравнително бързо затихна, а фокусът беше изместен върху икономическата и енергийна криза в Европа и България, което допълнително затвори домакинствата в усилията им да оцеляват.
- Задълбочаващата се политическа криза в България, съпътствана от четири предсрочни парламентарни избори между 2021 и 2023 и блокажът да бъде излъчено редовно правителство. Управлението на страната вече трета година зависи на практика от президента Румен Радев чрез назначаваните от него служебни правителства. Това, от една страна, допълнително срива доверието в основните демократични институции като парламент и партии, но в по-общ план – и във всички участници в обществения живот.

Като следствие, несигурността, породена от вътрешната и външна нестабилност, пряко рефлектира върху поведението и нагласите на гражданите. Въпреки частичните мобилиращи гражданска активност поводи (войната, недоволство към партиите, природни бедствия и др.), вниманието и основните усилия на хората се концентрират в тесния семеен кръг и предпазването от негативните последици на кризите.

¹ Проучването е представително за пълнолетното население на страната (18+). Реализирано е чрез двустепенна извадка с обем 1000 ефективни интервюта, стратифицирана по регион и тип населено място; подборът на респондентите е извършен по квота въз основа на признаците пол, възраст, образование. Метод на регистрация на информацията – пряко стандартизирано интервю по домовете на изследваните лица с таблети.

В този контекст, на база данните от проучването могат да се открият следните основни тенденции, изводи и хипотези:

- **Общата гражданска активност за последната година е около 50%, което потвърждава тенденцията от последните 5-6 години.** Както при ситуативната мобилизация около Ковид кризата, така и през настоящия разглеждан период може да бъде отчетена първоначална по-висока активност около кампании и помощ за пострадалите от войната в Украйна, но бързо обратно капсулиране в ограничен кръг направления, тясно свързани с най-близките до индивида общности. Само отделни инициативи (като тези на Манол Пейков) успяват да мобилизират ядрото от активни граждани, които основно се включват тях.

В кои от следните инициативи сте участвали през последните 2 години?			
	2017	2021	2023
	Col %	Col %	Col %
Дарителска акция	31.2%	20.1%	22.6%
Подкрепа на петиция	1.8%	9.0%	15.6%
Фейсбук групи, вкл. инициране на събитие във фейсбук по важна кауза	7.3%	12.2%	13.6%
Общи събрания за решаване на проблем в селището/квартала, където живеете	9.5%	10.2%	10.2%
Подписка за инициране/ провеждане на референдум	13.6%	4.0%	10.1%
Доброволчески инициативи	3.6%	10.2%	9.8%
Подкрепа на важни каузи (например опазване на околна среда, защита права на човека, решаване на проблеми на местната общност и др.)	5.2%	10.7%	8.0%
Протест	4.3%	7.3%	7.5%
Гражданска инициатива – местна, национална, европейска		3.8%	7.4%
Блогове и форуми	4.4%	6.3%	7.3%
Подпомагане на хора/ групи хора, засегнати от COVID-19, военни действия или природни бедствия		3.2%	7.0%
Отпращане на предложения към общинската или държавната администрация (вкл. онлайн)		5.1%	6.4%
Подаване на жалби в институции (полиция, местна власт, министерства, парламент)	2.0%	6.2%	5.9%
Спортен клуб	2.4%	6.1%	5.9%
Бойкот (на определени стоки, магазини и т.н.)	1.6%	3.3%	5.4%
В профсъюз	0.5%	3.4%	4.7%
В УС на Етажната собственост / в квартален съвет	1.7%	7.0%	4.6%
Читалище	4.4%	6.9%	4.2%
Стачка	0.7%	1.2%	3.5%
Хор, пенсионерски клуб	4.0%	2.5%	3.3%
Членство/участие в дейността на гражданска организация/НПО	1.1%	2.0%	2.8%
В политическа партия	2.0%	4.1%	2.4%
Подаване на заявление за достъп до обществена информация		1.9%	1.9%
Подаване на сигнал до меди	1.3%	3.5%	1.8%
Подаване на сигнал до местния/националния омбудсман	0.5%	0.9%	1.8%
Даване под съд на дадена институция	0.1%	0.8%	1.1%
Не съм участвал в нито едно от изброените	47.2%	49.4%	50.7%

- **Икономическата и политическа криза и породената от това несигурност допринасят за слабата динамика в нивата на дарителски инициативи** (20% през 2021г., 23% - 2023г.), които по правило са водещо направление в осъществяваните граждански действия. Регистрираният ръст от 2 процентни пункта се дължи основно на ядрото от активни граждани, които проявяват устойчивост в дарителската дейност. По отношение на широката общественост се потвърждава хипотезата, че в период на икономическа нестабилност такъв тип дейности са сред първите, от които хората се лишават, за да могат да посрещнат трудности от първостепенна важност за тях и техните семейства. Това важи особено силно за най-потърпевшите от кризата (с по-ниски доходи и социален статус), сред които продължава да пада делът на даряващите. При негативен сценарий на задълбочаване на проблемите в страната и Европа може да се допусне, че не само общата дарителската активност, но и други типове граждански действия, ще се ограничат още повече.
- Недоволството от конфронтацията между основните партии и неспособността им да канализират усилията си за справяне с проблемите в страната, генерира ръст на подкрепата за антисистемни играчи на политическото поле (като Възраждане). Това, от своя страна, поражда моментна гражданска протестна мобилизация, изразена в повишеното участие в петиции (от 9% на 16%), както и подписки за провеждане на референдум (от 4% на 10%) – поради инициативите на ИТН и Възраждане респективно за промяна формата на управление на страната и против въвеждането на еврото като официална валута.
- Породената вълна на съпричастност към украинските граждани в началото на войната, както, наводненията в Карловско от лятото на 2022 г., земетресението в Турция и Сирия от февруари 2023г., от своя страна, водят до известна активизация на дейностите по подпомагане на хора, засегнати от природни бедствия, войни и др. (от 3% на 7% спрямо 2021 г.) и запазване на равнищата на доброволчески инициативи/полагане на доброволен труд (ок. 10%).
- Участието в почти всички други активности и инициативи остава на нивата, регистрирани от предишните две вълни, с нормалните за такива случаи слаби статистически колебания.
- С минимални флуктуации се запазват равнищата на повишилите се през миналата вълна активности като: членство във фейсбук групи, което плавно расте (от 12% на 14%), подкрепа на важни за една или друга група каузи, участие в блогове и форуми. Онлайн активностите са по-характерни за живеещите в София и големите градове, средните възрастови групи, по-високо образованите граждани.
- **Като основен извод от гражданското участие се откроява спорадичната мобилизация, базирана на конкретни събития и дейности. Все още липсват обаче консолидирани, системно упражнявани граждански активности – както за взаимодействие със, така и за контрол над институциите и политическите субекти.**
- Намерението за бъдещо участие в действия и кампании за подкрепа на различни граждански и социални каузи следва сходна логика както реалното участие в тях през последните две години. **Реалното участие и намеренията за бъдещи действия следват по-скоро логиката на принципа „стимул-реакция“, отколкото системните, трайно**

устойчиви дейности в различни направления. Заявената готовност за участие е основно провокирана - или от конкретни изострящи вниманието събития (бедствия, войната в Украйна, медийно известни случаи на насилие и пр.), или от социално престижни теми (опазване на околната среда, защита на животните), но впоследствие тези ситуативни стимули бързо губят реална подкрепа, изразяваща се в конкретни действия.

Бихте ли участвали в действия и кампании за:			
	Col %	Col %	Col %
	2017	2021	2023
Помощ за сираци	29.3%	30.1%	39.5%
Решаване на проблеми на селището/квартала, в който живеете	30.2%	28.1%	36.5%
Помощ за хора с увреждания	31.0%	27.7%	34.3%
Защита на природата, околната среда	34.5%	30.9%	33.3%
Помощ за тежко болни	40.2%	23.6%	32.6%
Подпомагане на бедни хора	27.7%	27.5%	31.5%
Развитие на местни традиции, култура	24.7%	23.3%	25.0%
Защита на животните	16.1%	22.1%	19.7%
Подпомагане на инициативи в сферата на образованието	12.4%	17.3%	18.5%
Защита на ваши професионални, бизнес интереси	20.5%	16.5%	17.4%
Инициативи за борба с корупцията	15.4%	18.5%	17.3%
Помощ за (групи) хора, засегнати от COVID-19, военни действия или природни бедствия		8.6%	14.9%
Спорт	6.9%	14.7%	13.3%
Защита на малцинствени групи / хора в неравностойно положение	8.3%	8.9%	11.3%
Подпомагане на бежанци	1.5%	3.4%	7.6%
Не бих участвал	25.1%	24.4%	20.8%

- Както и при предходното проучване, подкрепата за сираци остава на челно място и дори бележи ръст като заявка за гражданска активност (от 30% до 40%). Това направление, наред с останалите „социални“ направления като помощ за хора с увреждания, за тежко болни, бедни хора, бележат подем с между 8-10 процентни пункта спрямо миналата година, като така се доближават повече до равнищата от преди 4 години. Подкрепата за подобни каузи често е свързана по-скоро с еднократно подпомагане на индивидуални случаи, организирани чрез фейсбук групи, кутии и пр., отколкото със системен тип дарителство, или помощ за организации. То може да се разглежда и като „компенсаторно“ при отсъствието на друг тип граждански активности.
- Увеличава се готовността за участие при разрешаване на проблемите на квартала/населеното място, в което респондентите живеят (37% спрямо 29%). Активизацията в тази посока вероятно е повлияна от предстоящите местни избори през есента.
- Традиционно популярното направление за защита на околната среда бележи минимален ръст спрямо миналото проучване от 2 процентни пункта до 33%, като по този начин потвърждава устойчивата тенденция да бъде (поне декларативно) една от най-подкрепяните области (до голяма степен благодарение на силната активност на природозащитни организации). Другото, близко до него направление и с широк

- обществен отзвук (множество групи за помощ на бездомни животни, петиции за подкрепа на животни и др.), е подкрепата за защита на животните. Намерението за участие в подобни каузи се запазва на равнище от около 20%.
- Налице е ръст в други две направления, които традиционно са с по-нисък интерес, но върху които войната в Украйна оказва влияние. Това са помощ на групи хора, засегнати от военни действия, Ковид или други бедствия (от 9% на 15%) и подкрепа за бежанци (от 3% на 8%). Под „бежанци“ тук най-вероятно се имат предвид украинските бежанци и макар това да остава най-слабо заявената активност, ръстът ѝ е с повече от два пъти.
 - Сходни с предишната вълна на проучването са заявените равнища на подкрепа за подпомагане на образователни инициативи (18.5%), защита на професионални и бизнес интереси (17%), инициативи за борба с корупцията (17%).
 - Сред направленията с най-нисък обществен интерес остават спортните дейности (13%) и защитата на малцинствени групи/хора в неравностойно положение (11%). Последното направление е сред силно дискредитираните сфери, които въпреки влаганите от различни организации усилия по преодоляване на негативни стереотипи, продължават да се ползват с висока степен на скептицизъм сред обществото.
- ✓ **Запазва се тенденцията на диференциация между по-малките групи с по-висок социално-икономически статус (предимно от големите градове, средна възраст, високо образование), които изразяват по-висока готовност за гражданско действие и по-нискостатусните групи, които продължават да се дистанцират от гражданско участие.** За това допринасят поредица от обективни фактори, свързани с продължаващата неблагоприятна обстановка във вътрешен и международен план. Трябва да отбележим обаче, че без целенасочени усилия тези групи да бъдат мотивирани да се ангажират по-активно с важни каузи и въпроси, свързани дори само с пряко засягащи ги проблеми (вместо със спорадични протести) рискът от трайна изолация и капсулация се увеличава. Традиционно, в профила на по-ангажираните със социални каузи като подкрепа на различни уязвими групи (сираци, бедни, болни хора) доминират жените, докато мъжете са значително по-активни единствено по отношение на участие в спортни активности (17%-9%)
 - ✓ **И през 2023 г. равнището на доверие към почти всички основни държавни и недържавни институции ерозира, като за някои от тях нивата са критично ниски.** Неясният хоризонт за изхода от наслагващите са една над друга кризи има основен принос към общото недоверие в публичните фигури и институции, като по този начин силно рефлектират и върху мотивацията за солидарност и гражданска мобилизация.

Имате ли доверие на следните организации/ институции?						
		Напълно се доверявам	По-скоро се доверявам	По-скоро не се доверявам	Изобщо не се доверявам	Не мога да преценя
Президента	2021	14.3%	39.6%	16.4%	20.5%	9.2%
	2023	10.8%	31.0%	23.4%	26.7%	8.1%
Българска православна църква	2021	14.0%	46.7%	11.8%	9.0%	18.6%
	2023	12.8%	40.5%	17.3%	13.4%	16.0%
Експерти	2021	12.6%	46.3%	18.0%	8.9%	14.3%
	2023	8.0%	45.7%	19.9%	11.1%	15.2%
Местна администрация	2021	10.2%	40.4%	28.7%	14.7%	6.1%
	2023	5.5%	45.5%	26.0%	16.2%	6.9%
Полицията	2021	9.2%	43.2%	27.7%	15.6%	4.3%
	2023	5.2%	43.7%	31.5%	15.2%	4.4%
Националният омбудсман	2021	8.9%	35.9%	20.8%	10.9%	23.5%
	2023	7.6%	43.9%	20.7%	9.6%	18.2%
Европейския съюз	2021	8.4%	39.3%	24.5%	16.7%	11.1%
	2023	17.7%	32.7%	32.0%	9.8%	7.8%
Главния прокурор	2021	6.6%	13.1%	24.2%	41.2%	15.0%
	2023	2.9%	15.6%	30.0%	38.2%	13.3%
Висшите училища в България	2021	5.5%	46.0%	23.4%	8.1%	17.0%
	2023	8.7%	46.8%	22.9%	9.9%	11.8%
Съда	2021	4.9%	27.4%	29.8%	28.3%	9.6%
	2023	5.7%	31.4%	32.3%	22.6%	8.0%
Болниците в България	2021	3.9%	39.7%	32.3%	20.3%	3.8%
	2023	5.9%	49.8%	27.8%	12.3%	4.2%
Неправителствени организации	2021	3.3%	24.8%	25.3%	23.3%	23.4%
	2023	4.9%	25.3%	29.5%	23.6%	16.7%
Политическите партии	2021	2.4%	19.2%	32.6%	40.3%	5.5%
	2023	1.3%	16.9%	36.7%	39.7%	5.4%
Народно събрание	2021	2.0%	14.5%	34.0%	43.2%	6.2%
	2023	1.0%	13.4%	37.6%	41.0%	7.1%

- Единствено доверието в Европейския съюз бележи лек ръст (от 48% на 50% общо доверие), но отношението към него остава по-скоро поляризирано. На този етап твърдите привърженици доминират над твърдите противници на ЕС, принос за което вероятно имат консолидираните действия във връзка с войната в Украйна и начина, по който Съюза се опитва да се справи в тази ситуация. Въпреки това, дългосрочната тенденция на плавна ерозия в отношението към тази организация дава тревожни индикации за влиянието на активистите в антиевропейската реторика.
- Всички останали институции бележат спад в доверието. Това важи както за тези, които преди са се ползвали с високо доверие като БПЦ, президента, националният омбудсман, така и за тези, чието доверие традиционно е най-ниско – политически партии, съд, главен прокурор, неправителствен сектор.
- Въпреки ерозията, отново се очертават три основни групи организации и институции според степента на доверието към тях:
 - Доминиращо (все още) доверие – БПЦ, експерти, местна администрация, висши училища;
 - Поляризация в оценките – ЕС, национален омбудсман, болници, полиция. В тази група вече попада и президентът, който за първи път се ползва с повече недоверие, отколкото доверие (42% доверие – 50% недоверие);
 - Доминиращо недоверие – политически партии, Народно събрание, главен прокурор, съд, неправителствени организации.

Невъзможността в последните две години да се реши политическата криза в страната, наред с усложнената международна обстановка, породена от войната на Русия срещу Украйна, неизбежно усилват обществения скептицизъм и увеличават опасността от засилване на андидемократични нагласи и подкрепа за конспиративни теории (доказателство за което е увеличаващата се подкрепа за партии като Възраждане). Взаимният блокаж и невъзможността институциите да функционират ефективно, създава още повече предпоставки за демобилизация на устойчивото гражданско участие. Поради това и гражданската активност се ограничава предимно до подкрепа за лични, частни каузи, респективно - продължава да се дистанцира от това да е устойчива и настойчива в контрола над институциите по гарантирането на обществения интерес.

- По отношение на източниците на информация **националните телевизии все още доминират**, но след Ковид 19 интересът към тях осезаемо намалява, дори под равнищата от 2017 г. (от 76% до 65%). **За сметка на това информационният поток устойчиво продължава да се измества към онлайн медиите като новинарски сайтове (ръст от 38% през 2021 г. до 45%) и социални мрежи като Фейсбук, Туитър (от 32% до 35%).** Задълбочава се тенденцията към онлайн информацията да се обръщат вече не само най-младите, но и средните поколения. В поведението им обаче е налице и една съществена разлика. Най-младите (до 30 г.) пребивават предимно в социалните медии (близа 60%), почти не гледат телевизия (под 30% следят ТВ програми) и изобщо ползват по-ограничен брой информационни източници. Поколенията между 31 и 50 г. значително по-активно следят както социални мрежи, така и сайтове за новини, т.е. използват по-разнообразни информационни източници. Тази разлика е от съществено значение, тъй като социалните мрежи са най-„благодатната“ платформа за разпространение на фалшиви новини, конспиративни теории и др., а липсата на критичност и способност за проверка на фактите от няколко източника са съществена предпоставка сред такива групи потребители да бъдат облъчвани и настройвани срещу демократичните ценности и ред.
- Националните радиостанции, макар и с не висок дял, запазват частичното си влияние (16%). Слушат се предимно от средните и по-възрастни поколения. Печатните вестници (местни и регионални) и местните радиостанции продължават да са в дъното на пула от информационни източници, като функциите им клонят към изчезване.

Как най-често се информирате за това какво се случва в страната?			
	2017	2021	2023
	Col %	Col %	Col %
Гледам национална телевизия	76.3%	83.0%	64.5%
Следя новинарски сайтове в интернет	18.0%	38.2%	44.8%
Следя социални мрежи (Фейсбук, Туитър и др.)	13.4%	32.3%	35.0%
Информирам се от близки и познати	27.1%	29.9%	24.9%
От лични наблюдения и опит	18.9%	25.7%	18.6%
Слушам национални радиостанции	8.4%	18.9%	15.5%
Следя избрани блогове в интернет	4.6%	9.8%	10.9%
Гледам регионални кабелни телевизии	11.3%	14.4%	9.2%
Гледам чуждестранна телевизия	2.5%	6.5%	7.1%
Информирам се от национални вестници	9.9%	8.7%	5.1%
Слушам местни радиостанции	1.8%	2.1%	2.9%

Информирам се от местни вестници	4.1%	4.2%	2.6%
Изобщо не се информирам	2.7%	1.2%	2.5%

В обобщение, четвъртата вълна от проучването затвърждава тенденциите, установени и в предишното проучване, а именно: нивата на гражданска активност не се променят съществено; насочеността е предимно към подкрепа за ситуативни събития и каузи, с липсваща устойчивост, особено в направленията, свързани със защита на обществен интерес (съблюдаване за прозрачност и отчетност на институциите, изисквания за ефективната им работа). Поредицата от кризи във вътрешен и международен план допълнително ограничават практиките, но и готовността на широки слоеве от обществото да проявят гражданска активност. Най-мобилизирано и относително устойчиво в дейността си е едно тясно ядро от граждански активни групи (висшисти, средни поколения, от големите градски центрове). По-широките слоеве от обществото обаче остават капсулирани, провокирани предимно от локални протести, или насочени „навътре“, към лично оцеляване и предпазване от нестихващите кризи.

Информационната активност продължава да се измества от традиционно доминиращите интереса на българската аудитория телевизии, в посока към онлайн източниците като новинарски сайтове и социални мрежи. Именно тези източници се ползват от най-активната част от населението, която, при липса на критичност и способност за отсяване на вярна от невярна информация, е пряко изложена на риск от манипулации, насочени срещу основни демократични принципи на обществото и към работата на гражданските организации.